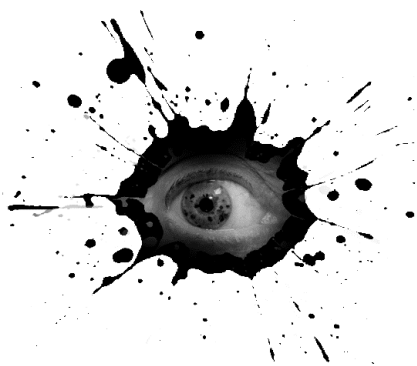

DEMÉNY PÉTER

MAIGRET ÉS AZ ESŐ

A maigret-kben nincs „értelemadó nagyjelenet”, mert a felügyelő nem valami excentrikus piperkőc, aki büszke a kívülállására és az agysejtjeire, és mert a bűnözők nem zsenik.

72

■ „Ha afrikai táborozásunk során az eső sátrunkba kényszerít minket, Simenonnál nincs jobb társaság. Vele az sem érdekel, meddig esik.” Ezt a Hemingway-mondatot, melyet a Park kiadó Maigret-sorozatának reklámanyagában találtam, kétféleképpen lehet érteni. Az egyik és nyilván a legkézenfekvőbb értelmezés az, amire maga Hemingway is gondolt: ha Simenont olvasunk, repül az idő. A másik és talán mélyebb azonban az, melyre most, a felkérést követő hetekben jutottam, mikor újraolvastam mindazt a Maigret-t, mely itt áll polcomon: hogy Simenon írásmódjának és világának valamiképpen egzisztenciális köze van az esőhöz. Nemcsak arra gondolok, hogy a „maigret-kben” gyakran esik, hanem elsősorban arra, hogy a hangulat, az atmoszféra gyakran olyan, mintha esne, és nekem legalábbis a calvados, Madame Maigret, a Mégisserie rakpart, Lognon, Lucas, Janvier, Lapointe és természetesen az elmaradhatatlan pipa mellett feltétlenül eszembe jut az eső is, ha Maigret-re gondolok.

És sűrűn és szívesen gondolok rá, ami már csak azért is különös, mert az ember nem szívesen gondol az esőre, amikor minden nyirkos és nyúlós, és legyen bár ernyő vagy esőkabát, semmi sem tud *teljesen* megvédeni tőle.

Valóban, az eső nem kellemes, inkább kényelmetlen, és nem is melankolikus, inkább idegtépő. Még sincs kellemesebb annál, mint amikor az ember beledől a fotelbe, vagy jól elhelyezkedik az ágyban egy Simenonnal.

Szerb Antal írja, hogy Krúdy művészete ott kezdődik, amikor az elbeszélő elveszíti a fonalat. Valahol ebben rejlik Simenon varázsa is. A krimik

történetét a detektívékéhez közeli perspektívából látjuk, a perspektívák azonban nagyon különböznek egymástól. Sherlock Holmes és Poirot esetében szó sem lehetett a fonál elvesztéséről, hiszen ők valósággal uralják a fonalat, Marlowe pedig „megy a fonállal”, a fonál húzza őt maga után.

Maigret emberi érdeklődéssel követi az eseményeket. A fonál ott van előtte, húzódik és kanyarog, a felügyelő mégis gyakran betül ide vagy amoda, chablis-t rendel, és sült kolbászt fogyaszt, pipázik, beszélget a pincérlányokkal és a prostituáltak, a szomszédokkal és a piti bűnözőkkel. A szomszéd az áldozat vagy a gyanúsított szomszédja, a kolléga is az övé, Maigret többnyire mégis megtalálja vele a hangot, és ha nem, hát hallgat, mint ahogy amúgy is gyakran. Nem lehet elvárni az emberektől, hogy mindig kedvesek legyenek, és Maigret nem is várja el. A kedvesség, az okosság, a tisztesség, a becsület, a barátság mind olyan lehetőségek, melyek korántsem kizárólagosak: akad, aki nem becsüli, sőt olyan is, aki nem is gyakorolja őket.

Maigret számára többen rokonszenvesek (ki tudná elfelejteni a bolond öregasszonyt vagy a padon üldögélő embert?), szeretete azonban soha nem látványos – igaz, ellenszenvé is nagyon ritkán. Szimpatikus lehet-e egy olyan detektívnek, akit legszebb álmainkban elképzelünk, az az ember, aki addig üldögél egy padon, amíg rájön, mi a környező üzletek órarendje, s így aztán segíteni tud a rablónak, sőt a rablás szellemi atyjává lesz? Nem, nem ilyen felügyelőt képzelünk magunknak. És hogyan említhetem ugyanabban a mondatban a bolond öregasszonyt, aki egyrészt cseppet sem bolond, másrészt egyértelműen áldozat, és a padon üldögélő embert, aki áldozat is, de bűnöző is egyben?

Csak hogy nem bűnöző, legalábbis Maigret nem így viszonyul hozzá. Annak az embernek az empátiájával, aki bár boldog házasságban él, a rendőrségi tapasztalatai birtokában, melyek idővel emberi tapasztalatokká értek, olyanokká, amelyeket mint-ha ő élt volna meg, ezzel a tapasztalat érlelte empátiával tehát rögtön megérti, mit érezhetett ez a férfi, ez a Louis Thouret nevű egykori raktáros, akivel a felesége, a sógorói és a sógorai mindig lekezelően bántak, miért kellett úgy döntenie, hogy inkább egy padon üldögél, otthon meg azt hazudja, még mindig alkalmazásban áll, miért lehetett ennyire reménytelenül magányos. Bölcs boldogság, mely megérti a magányt, és Maigret olyan ember, aki bölcsen éli a boldogságát.

Szép, szellemes esszéjében (*Maigret nyomán a világ*. Holmi, 2007. június) Schauschitz Attila azt a feltevést fogalmazza meg, hogy Maigret nem más, mint írója könyvbe épített álma az életről. Simenon nagyon is szexorientált volt, sorsok törték darabokra körülötte (lánya huszonöt éves korában öngyilkos lett), egész életében reflektorfényre vágyott – és vágyott, nagyon és hiába (hiszen önmaga ellenére valamiképpen) vágyott arra a csöndes és aszexuális boldogságra, amely Maigret-nek megadatott.

Ugyan hány házaspár tagjai szólnak egymáshoz csupán akkor, ha feltétlenül muszáj, és hány házaspár tagjai nem dachból teszik ezt, azért, mert szent és immár tántoríthatatlan meggyőződésük, hogy a másik rontotta el az életüket, hogy minden másként, jobban alakulhatott volna, ha egyszer, életük egy furcsán sötétlő pontján nem találkoztak volna azzal, aki mellett most élni kényszerülnek? Hány házasság dinamikájában *nem* borzalmas szű a csend?

Nos, Maigret-ék *tudnak* jól hallgatni – egyebet sem tudnak, hiszen a beszéd töri meg a hallgatás ritmusát, nem fordítva. Madame Maigret mindig érzi, mikor szabad kérdeznie, *hányat* szabad kérdeznie, mikor kell friss inget adnia a férjére, mikor kell szó nélkül lefeküdni, mikor szó nélkül felkelnie. A férje dolgozik, gyermekük nincs, a kapcsolat tehát meglehetősen egyirányú, Madame Maigret azonban vállalja ezt az egyirányúságot.

Ugyanakkor mégsem érződik, hogy alá lenne vetve bárminek vagy bárkinek. A maigret-kben legjobb formáját mutatja a patriarkális társadalom: a felek tisztelik egymást, egyik sem tulajdonít túlzott fontosságot önmagának, a feszültségek megoldódnak, de nem üvöltözések formájában, és nem is hazudik senki senkinek.

Simenon rendkívüli bravúrja, hogy mindez mégsem cseng hamisan. Valahogy úgy vagyunk ezzel, mint a hárompontokkal. Minden valamirevaló szerkesztő tudja, hogy az az ember, akinek a kézírata hemzseg a hárompontoktól, egyértelműen diletáns, és minden valamirevaló szerkesztő azonnal visszadobná a művet. Simenon regényei tele vannak hárompontokkal, a szerző mégsem diletáns, a szerkesztő hüledezve továbbengedi a kötetet, az olvasó pedig boldogabb már nem is lehetne.

A Maigret-ház boldogsága hiteles – Simenon sikerrel kerüli el vagy ki a giccset. Ennyi boldogság, ilyen Kardos G.-szerű bölcsesség a szereplőkben, mégis igaz – ilyesmi nagyon ritkán fordul elő, méghozzá anélkül, hogy bárki is megadná az árát.

Talán azért, mert ez a boldogság mégiscsak a háttérben húzódik meg? Mert bár boldogság kétségtelenül, a képet gyilkosságok és gyilkosok szabdalják?

Talán ezért is; talán azért is, mert Madame Maigret korántsem naiv, ostoba vagy gyanútlan. Nem arról van szó, hogy ne fogná fel ésszel, mi történik körülötte, vagy annak ellenére, hogy felfogja, valami elmebeteg derű uralkodna el fölötte. Nem, erről szó sincs. Ha elszórtan bukkan is fel, a boldogság csakugyan létezik – nem érdemli meg, hogy ilyen gyanakvóak legyünk vele szemben.

Gondolom, a maigret-k sikerének egyik, víz alatti oka éppen ez: észre sem vesszük, ahogy a boldogság megmutatkozik, mégis betölti a lelkünket. A kihagyásos párbeszéd, az atmoszféra (lásd még *A londoni férfit*, ezt a nem maigret-i, de simenoni remeket!) és a boldogság miatt jó néhány könyv számomra minden, csak nem krimi. Sőt a krimi a legkevésbé érdekes – mire kiderül, ki a gyilkos, már ott ásít az érdektelenség. Olykor még korábban, mint a *Maigret és a bolond öregasszonyban* akkor, amikor az öregasszony meghal, és elkezdődik a nyomozás. Éppen ezért azokat érzem a legjobban sikerült maigret-knek, amelyek valamilyen csavar segítségével végig tartani, biztosítani tudják a feszültséget: mint amilyen a *Maigret és a padon üldögélő ember*, melyben fokozatosan derül ki, miért áll érdekében bárkinek is, hogy Louis Thouret-t leszurja, vagy a *Maigret habozik*, melyben Parendon bíró házában egész tébolyodottsága ott lüktet a lapokon.

A maigret-kben nincs „értelemadó nagyjelenet”, mert a felügyelő nem valami excentrikus piperkőc, aki büszke a kívülállására és az agysejtjeire, és mert a bűnözők nem zsenik. Minden látszat ellenére ugyanis sokkal jobb volt a világ, amíg a bűnözők zsenik voltak – mára a bűn elátlagosodott, minden sarkon beléütközhetünk.

De főleg azért nincs, mert értelem sincsen, vagy nagyon másként van, mint Poetól Conan Doyle-on át Agatha Christie-ig mindenkinél. *A londoni férfiban* a tettek Maloin és Molisson felügyelő számára egyértelműek – s amikor Maloin feladja magát, egyikük sem érti, mit akar a kikötői felügyelő, miért illeszti be rögtön a véletlent vagy azt, amit maga a váltóór sem ért, valamilyen „bűnös” történetbe, amelyben be kell vallani, hogy evett a kolbászból, amit Brownnak vitt.

Ennek a jelenetnek a pandantja Théo Stierner kihallgatása a *Maigret és a borke-reskedőben* (ezt egy kötetben adták ki az Európa *Fekete Könyvek* sorozatában!): a fiatalember piszkavassal agyonüti a nagyanyját, és: „Maigret szinte hallotta az ügyész hangját a tárgyaláson: »Ekkor Stierner, mint egy vadállat, rávetette magát szerencsétlen áldozatára...«” Simenon oly korban él ezen a földön, melyben az értelemadás minduntalan félrecsúszik, dagályos szöveggel locsogja körül a véletlent, a kisszerűt vagy azt, ami annyira egyénhez kötött, annyira egyénből fakadó, hogy nem szorítható be a szokványos frázisok közé.

Ez nem Maigret világa. Maigret nem helyeselheti, ha valaki agyonüti a nagyanyját, de azt sem, ha másvalaki erre építi a karrierjét. Maigret nem szónokol – Maigret megért.

Semmi sincsen túlhangsúlyozva. Maigret nem prédikál arról, hogy meg kell érteni a bűnözőt, de arról sem, hogy a gyilkosság minden körülmények között elítélendő. Nem áradozik saját okosságáról, sem a gyilkos vagy a gyanúsított gonoszságáról. Nem mondja, hogyan kellene másként csinálni, és hogyan csinálná ő, ha ott lenne, ahol ilyesmikről döntenek. Ha olykor mégis felhorgad benne valami, a következő mondatban belátja, úgymis hiába. Az élet nem arra való, hogy túlzott igényeink legyenek vele szemben.

Mindezt a belátást a pipájának köszönheti. Kiválasztja, megtömi, rágyújt, csak azután kezd beszélni. Ahhoz, hogy jól beszéljünk, be kell tartanunk egy rítust; ahhoz viszont, hogy ne legyünk a rítus gőgösei, egy apró tárgyat kell az eszközévé tennünk.

Bruno Cremer, a legjobb Maigret, akit láttam („Cremer megfontoltan visszafogott és mélyérzésű figurája alighanem új stílust teremtett a műfajban” – mondja Ádám Péter is), komolyan veszi ennek az apró tárgynak a szerepét. Úgy tud pipázni és a pipájával bajlódni, mint kevesen. Alakítása egyik legfőbb pillére ez a pipa: belékapaszkodik valósággal. Teste tagbaszakadt, magas is, széles is, hatalmas orra alatt vagy a kezében ott feketéllik a pipa; a főcímmzene alatt minden rész elején megtömi a dohánytartó tokból.

Simenon is tisztában van vele, hogy manapság alig van mibe kapaszkodni, s hogy az viszont, akit Kundera „metafizikus sűgónak” nevezett, a kollektív tudattalan, a gicscset löki oda támaszként. De a giccs hazugság, léhaság, képmutatás, gazemberség – csupa olyasmi, amit egy közhivatalnok, ha komolyan veszi a feladatát, nem tűrhet el.

Maigret megérteni szeretne. Ám a megértés nem egyből adódik: fokozatosan, sok láb- és lélekmunkával érhetünk el hozzá. Aki arra vágyik, hogy képleteket kapjon, s ezek alapján tájékozódjon az emberek között, ne olvasson Simenont. Mert nála esik az eső, nem süt a nap ezer ágra.

